

Препарат перемогли. - 1984. - 16 жовтня.

ЧИ БАГАТО можуть повідати документи про пожежі? Коли серед матеріалів Київського генерал-губернаторства минулого століття я шукав бодай скруті відомості про Радзивилів (нині Червоноармійськ), про Козин, то раз у раз натрапляв на повідомлення про пожежі. Складалося враження, що саме вони великою мірою визначали уклад життя провінційних містечок, диктували настрої обивателів. І все ж за скрутими описами, лише вряди-годи розбавленими різноманітними подробицями, постають в уяві Радзивилів, Козин тих далеких вже часів, вмальовуються найзагальніші їх обриси, проступає, так би мовити, соціальна структура.

Сподіваюся, виявлені факти будуть цікаві й читачам газети. Насамперед впадає у вічі, що пожежам змушені були аж надто багато уваги приділяти високі органи тогочасної державної машини. Здавалося б, цілком зрозуміло: періодко вогонь, з яким ще не вміли як слід боротися, пожирав величезні матеріальні цінності. Але не тільки й не стільки це непокоїло владу. Трудящі маси, кріпаки, доведені до крайніх злиднів, загнані в ярмо безправності, закидали праведним гнівом, що виливався у стихійний протест, нерідко доходило й до підпалів поміщицьких маєтків.

Недаремно в донесенні начальника Радзивилівського округу від 12 серпня 1849 року «стосовно політичних справ в Угорщині» на ім'я київського військового, подільського і волинського генерал-губернатора знаходимо відомості й не зовсім зрозумілого, як на перший погляд, характеру: «Сьогодні о першій годині пополудні в Бродях знову загорівся невеликий дім, що знаходився майже за містом, він згорів до основи, але людьми, які поспішили на допомогу, і дощем навколишні будинки були врятовані, вони не зайнялися». (Центральний державний історичний архів УРСР у Києві, ф. 412, оп. 799, сп. 44, арк. 92).

У цей час в Австрії, до якої

належали Броди, ще сильними були відголоски буржуазно-демократичної революції 1848—1849 років, тривала буржуазна революція в Угорщині (залишки угорських національних сил продовжували опір до вересня). Прокотилася революція і по інших країнах Європи. Ці події набули помітного резонансу в Росії.

Тому кожна пожежа в Радзивиліві чи то в Козині сприймається з певним підтекстом, не як

на жителям на 32510 карбованців, а всього пожежею завдано збитку на 51559 карбованців сріблом. Загблих при цьому випадку не було».

Далі повідомлялося: «...тугешній купецький син Давид Клейнман об'явив командирю запасної роти Волинської бригади прикордонної варти капітану Шашину, що пожежа виникла від здійсненого підпалювання зловмисними особами», він чув, як «у юрмі на-

на непередбаченій збіг обставин. Адже підпалювач, якщо він і був, все одно не пійманий. А ловити в «юрмі народу», котрий в усьому прекрасно обізнаний, — як-не-як, марна справа...»

Втім, імперські чини в Радзивиліві, схоже, все ж таки візначалися запобадливістю. Неспроста, мені здається, ще 1 листопада 1846 року царський уряд прийняв спеціальну постанову «Про призначення в м. Радзивилів поліцей-

СТОРИНКИ ІСТОРІЇ

Горіли маєтки...

Що розповіли про Радзивилів і Козин минулого століття матеріали Центрального державного історичного архіву УРСР у Києві

звичайне стихійне лихо. Підстави для такого двозначного витлумачування дають нам і самі хронікери. Наприклад, кременецький повітовий стріпчий досить докладно описав 8 серпня 1854 року пожежу, яка сталася в ніч з 4 на 5 число того місяця в «містечку Радзивиліві, наслідників поміщика генерал-майора Казимира Турна, а в дожиттєвому володінні генеральші Гелени Турно». (Там же, оп. 1, сп. 11961, арк. 1—6). Довідуємося, що спочатку зайнявся будинок міщанина І. Торченока, а потім було «винищено серед містечка єврейських будинків кам'яних 5-ть на суму 11400 карбованців, у тому числі один дім купця Данчла Гартенштейна, котрий до виселення його звідси в місто Могилів був ним страхований від вогню в 8000 карбованців; дерев'яних будинків 24, лавок кам'яних 50, дерев'яних 73 вартістю 7649 карбованців, заодно в будинках і лавках сіх згоріло май-

роду перемовлялися, що пожежа виникла від підпалу...»

«І хоча на місце оного негайно прибув я з поліцейськими служителями, — продовжував стріпчий, — зібралися належні чини місцевої етапної команди з начальником прапорщиком Тушинським, і розквартированої тут 6-ї сотні Донського козачого 847 полку з військовим старшиною Назарєвим, і прикордонної варти з командиром полковником Каверіним, чий команди діяли в усьому старанні й турботливості, але враз припинити вогню, при існуючому з південного боку вітрі, було неможливо, бо майже всі будівлі дерев'яні, криті гонтою, а перед тим довго стояла непомірна суша...»

Остаточний висновок цього послання такий: пожежа сталася від іскри з димаря в домі Торченока. Воно й зрозуміло: подібна постановка питання давала змогу всі збитки списати на випадковість,

ських чиновників у військовому чині», де говорилося (зацитую мовою оригіналу): «Государь император высочайше соизволил: В м. Радзивилове иметь полицейского чиновника в военном чине — и согласно сему нынешнего полицейского чиновника титулярного советника Масловского, в награду отличнo-усердной и полезной службы его по настоящей должности, переименовать в прежний военный чин и затем произвести в майоры с состоянием по армии». (Там же, оп. 1, сп. 6473, арк. 27).

Неважко здогадатися, що собою могла являти згадана «корисна служба»: жорстоке переслідування за найменші прояви волелюбства, демократизму, нещадне придушення будь-якої непокорності з боку трудящих мас.